

Pravo životinjskih vrsta na život

Ivan Cifrić

Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb,
Hrvatska
e-mail: icifric@ffzg.hr

SAŽETAK Članak prikazuje rezultate empirijskog istraživanja o pravu životinjskih vrsta na život dobivene u sklopu istraživanja na prigodnom uzorku studenata/ica (N = 492, 2005.) na pet fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U obradi su korištene tehnike univarijatne, bivarijatne i multivarijatne statistike (komponentna analiza pod GK-kriterijem). Istraživano je mišljenje ispitanika o trima konceptima: *biološkog egalitarizma* – jednaka prava svih živih bića, *antropološkog eksceptionalizma* – čovjekova veća prava od ostalih životinjskih vrsta i *darwinističkog* koncepta – pravo vrsta stečeno u borbi za životni prostor. Utvrđeno je da niti jedno stajalište nije izrazito dominantno: 58,1% prihvaća jednaka prava čovjeka i životinjskih vrsta, 32,5% veća čovjekova prava, a 20,6% izboreno pravo. Korelacijske analize pokazale su povezanost mišljenja o pravu na život i faktora utvrđenih na instrumentima: “odgovornost za život”, “biocentrizam”, “socijalno-ekološke orijentacije” i “vjerovanje”. Biološki egalitarizam (jednako pravo životinjskih vrsta) više prihvaćaju ispitanici skloni čovjekovoj “odgovornosti za sav život”, “poštovanju života”, “ekocentrizmu” i “kozmičkoj religiji”, te ispitanici orijentirani “lijevo”, polaznici PMF-a, Strojarskog i Filozofskog fakulteta. Antropološki eksceptionalizam (čovjek ima veće pravo na život) više prihvaćaju ispitanici skloni “antropocentrizmu” i “kršćanskom vjerovanju”, te ispitanici muškoga spola, “desno” orijentirani i ispitanici s KBF-a; darvinistički koncept (izboreno pravo u borbi vrsta za životni prostor) više prihvaćaju ispitanici skloni čovjekovoj “odgovornosti samo za ljudski život” i “antropocentrizmu”, te ispitanici s Medicinskog, Filozofskog i Strojarskog fakulteta.

Ključne riječi: biocentrizam, odgovornost za život, pravo životinjskih vrsta na život, socijalno-ekološke orijentacije, vjerovanje

Primljeno: svibanj 2007.

Prihvaćeno: lipanj 2007.

1. Uvod

Zašto i životinje ne bi imale bolji život i tražile “pravo na život” bolji od današnjega?¹ Otkud životinjama uopće neko “pravo”, pravo na nešto, kad nisu razumna bića kao čovjek i ne misle u kategorijama prava niti su priznati subjekt prava? Pravo i svijest o pravu obilježje je samo ljudskog društva. Izvan društva ne postoji pravo, a prava se mogu mijenjati ovisno o volji društva. Zato se društvo (čovjek) treba i mora upitati kako one žive i u kakvim uvjetima žive. Pravo životinjskih vrsta na život znači pravo na prirodne uvjete njihova opstanka. Rasprave o stanju prirode i uvjetima života u njoj, koje se odražava na život čovjeka i na društvo, formulirale su ekološki problem i kao pitanje o pravima i pravnim relacijama čovjeka i prirode – životinjskog svijeta. Čovjek je svoje pravne stečevine proširio na područje izvan društva, na biotički svijet, kao prirodno pravo na zajedničko prirodno dobro. Možda je za to ključni argument da je tijekom povijesti čovjek bio upućen na životinjski svijet, kako pokazuje Viskovićeve opsežna studija (Visković, 1996.).

Pravima životinjskih vrsta može se pristupiti pragmatično, uvažavanjem činjenice pogoršanja uvjeta njihova života i uvjeta cjelokupne *biotičke ekumene* (Cifrić, 2006.a). Da stanje nije zabrinjavajuće, ne bi se govorilo o pravima prirode i zaštiti životinja². Ali, može se pristupiti i uvažavanjem teorijskog stajališta koje prihvaća postojanje “zajednice života” (*community of life*), zajednice svih živih bića, koliko god takvo stajalište djelovalo kao konstrukcija.

Procjenjuje se da je u svijetu ugroženo oko 40% životinjskih i 30% biljnih vrsta. Napredak je u posljednjih nekoliko stoljeća djelovao kao razorni utjecaj *kulturne ekumene* na biotičku ekumenu, što je proizvodilo *koloniju* (Fischer-Kowalski, 1997.) koja se ubrzano povećava na račun biotičke ekumene. Društvo je krajem 19. st. poduzelo korake da zaštiti neke dijelove prirode kao zaštićenu *divljinu*. Pojam “divljina” postao je paradigmatičan u zaštiti prirode: divlje nasuprot kulturnom pa sukladno tome divlje treba štititi od kulturnog. “Divljina” može poslužiti kao motiv zaštite, ali ne i kao paradigma razvoja. U Hrvatskoj je zakonom zaštićeno preko 10% teritorija (s ciljem do 15%) u devet kategorija zaštite među kojima su prirodni rezervati i nacionalni parkovi, a zaštićene su i određene vrste. Ukupno su zaštićene

¹ Članak je napisan u sklopu projekta “Modernizacija i identitet hrvatskog društva. Socio-kulturne integracije i razvoj” (130-1301180-0915).

² Deklaracija o pravima životinja (Paris, 1978.; Ženeva, 1990.) u četrnaest članaka proglašila je da su životinje po rođenju jednake pred životom i imaju ista prava na postojanje, da imaju pravo na poštovanje, da ne smiju biti podvrgnute maltretiranju, napuštanju, eksperimentiranju koje izaziva patnju, itd., da imaju pravo na prirodni prostor kao i na normalne uvjete u ambijentalnom prostoru, itd. U “civiliziranim” društvima postoje zakoni o zaštiti životinja. Prvi zakon o zaštiti životinja u Europi usvojen je u Engleskoj 1822. godine. Pokret za zaštitu životinja datira od objavljivanja članka Petera Singera “Animal Liberation” 4. travnja 1973. godine (a 1975. godine i knjige). Također treba spomenuti da je o zaštiti životinja kod nas pisano i u pretprošlom stoljeću. Tako su, naprimjer, L. Strizalkowski i A. Hofman na temelju triju nagrađenih djela D. Gehringa, P. Weisera i E. Renka priredili brošuru pod naslovom “Štitite životinje” (Strizalkovski, Hofman, 1896.).

572 životinjske vrste i 44 biljne vrste. Na taj način su im priznata “neka prava”, a društvo je preuzelo obvezu njihove zaštite.

Životinjskim vrstama sve je više ograničen životni prostor. Žive u svojevrsnom getu, *prirodnom zatvoru*, mnoge “osuđene” na izumiranje, unatoč tome što su im ponegdje na cestovnim i željezničkim prometnicama izgrađeni “kanali za komunikaciju”. Imaju li i životinje *pravo na pristup* svojim mrežama života, pravo na neisključenost iz biotičke ekumene u doba sve većeg širenja kolonije, kao što se to zahtijeva za čovjeka (Rifkin, 2005.). Imaju, jer su i one kozmička bića, ali ga ne mogu izreći, nego to mora učiniti čovjek kao njihov branitelj, u ime obrane života. Da bi ih zaštitio, mora razumjeti jezik prirode.

2. Teorijski i metodološki pristup u istraživanju

2.1. Konceptualni pristup istraživanju

Na kritici antropocentrizma, poglavito njegove prakse i ugroženosti živoga svijeta razvio se široki pokret za zaštitu životinja i prava životinja, koji ima svoja teorijska uporišta (naprimjer, Tom Regan, 1983.; Peter Singer, 1998.; Desjardins, 2003.:121–137), a kojega se u kontekstu ekološke etike nominira kao “individualizam” (Armstrong; Botzler, 1993.:318–368).

Čovjek živi u (prirodnom i kulturnom) okolišu – objektivnim organskim i anorganskim strukturama, a u vrijednosnom smislu okružen živim prirodnim svijetom – susvijetom. Životinjske vrste dio su čovjekova *prirodnog susvijeta* (Meyer-Abich, 1992.) pa načelno dijele i pravo toga susvijeta, naravno, pod pretpostavkom da prihvatimo postojanje prava susvijeta. Prava prirodnog susvijeta nisu apsolutna, kao što nisu ni prava “svijeta”, nego ovise o tome kako čovjek zamišlja svoju zajednicu – samo kao ljudsku ili zajedno sa susvijetom u nekom vremenu i prostoru. Zato su bioetička pitanja povezana s napretkom čovjeka što mu ga omogućavaju znanost i tehnika, ali i s napretkom kulture, čovjekovim duhovnim napretkom, kako to ističe Albert Schweitzer (Schweitzer, 1997.:48). Koliko god se činila autonomna i vrijednosno neutralna, tehnika je određena potrebama i ciljevima kulture (društva), a njezin proizvod, ili mogući proizvod, provocira bioetička pitanja.

U kontekstu istraživanja biocentrične orijentacije istraživana je percepcija “prava životinjskih vrsta” na život. To pitanje može se istraživati kao zaseban problem iako je pitanje životinjskih prava povezano i s pitanjem o pravu prirode. Ako se prirodnom susvijetu bar implicitno ne prizna pravo na život, teško se priznaju prava i nekim njegovim dijelovima – životinjama. Priznavanje prava konceptualno je otežano kartezijanskom razdvajanjem čovjeka (*res cogitans*) i prirode (*res extensa*), što je dovelo do razlike u percepciji čovjeka i životinje ne samo na razini svijesti, nego i u praksi. U povijesnom smislu o “pravu prirode” moglo se govoriti u okolnostima u kojima se oblikovalo čovjekovo pravo – prava čovjeka kao “prirodno pravo”, pa se “prirodno pravo” tek tada moglo prenijeti i na prirodu i razumjeti kao

“pravo prirode” (Nash, 1989.). No, najprije je trebalo priznati ljudima jednaka prava kao su-ljudima, što je plod prosvjetiteljstva, a potom razmišljati o pravu prirode. Možda će čovjek 21. stoljeća priznati pravo prirode na život, kao što je čovjek 20. stoljeća priznao jednaka prava svim ljudima (Deklaracija, 1948.). Ono se moglo razumjeti kao izvedeno, od čovjeka *priznato* pravo prirodi ili njezino *izvorno* pravo. Postoje autori koji zagovaraju vlastita (izvorna!) prava prirode (*Eigenrecht der Natur*) i njegu prirode, naprimjer, Frank Fraser-Darling; L. Triebe; M. Rock (Birnbacher, 1980.:6), te govore o prirodi kao “pravnoj zajednici prirode” jer “ljudi, životinje, biljke i elementi prirodno-povijesno su povezani i tvore pravnu zajednicu prirode” (*Rechtsgemeinschaft der Natur*). “Pravna zajednica” jest možda problematična konstrukcija, ali i “čovječanstvo” je konstrukcija. Meyer-Abich “prava prirode” pojašnjava u listi od deset točaka (Meyer-Abich, 1984.:190–191; 1992.). U pravnoj regulaciji država bi trebala biti aktivnija. “Prema analogiji čovjekova apsolutizma prema prirodnom svijetu s onim apsolutističke države, predstavljam si da također i u prirodi treba nastupiti moderna pravna država na mjesto apsolutizma. Na taj način proistekla bi pravna država prirode koja bi u jednakoj mjeri obuhvaćala čovječanstvo i prirodni susvijet” (Meyer-Abich, 1984.:139).

U literaturi se navodi nekoliko tipova argumentacije za samovrijednost (*Selbstwert*) i pravo (*Eigenrecht*) prirode: *evolucijsko-teorijski* argument – priroda je nastala prije čovjeka, koji se pojavljuje znatno kasnije nego biljke i životinje; *etički* argument – porastom svijesti širi se čovjekov etički horizont u koji ulazi i priroda kao čovjekov susvijet; *antropološki* argument – čovjek kao “suprirodno biće” ima dvostruku ulogu: kao “protuprirodno” biće suprotstavlja se prirodi, mijenja je, ali kao “prirodno” biće ostaje i dalje unutar prirode (Kösters, 1993.:27–28).

Prava prirode i njezinih dijelova (vrsta, ekosustava) proizlaze iz vrijednosti koje ima po sebi ili vrijednosti koju ima za čovjeka. U oba slučaja jedino čovjek definira i priznaje ta prava, sukladno polazištu u vrednovanju prirode, ali mora definirati i svoju odgovornost prema njima. Bez svijesti o vrijednosti prirode kao takve i bez subjekta koji će priznati takvu vrijednost ne može se govoriti o pravu ili pravima dijelova prirode – svega *neljudskog* svijeta. Ekocentrično stajalište polazi od samovrijednosti prirode, a antropocentrično stajalište od vrijednosti koju joj pripisuje čovjek. Obje paradigmatičke pozicije u svojim su temeljima suprotne, nisu sposobne za konsenzus i zato su nedjelotvorne (Kösters, 1993.:27). U prvom slučaju radi se o pravu prirode ili dijela prirode kojemu je prirodno pravo imati pravo i biti (pravno) zaštićen jer ima neporecivu prirodnu vrijednost po sebi, bez obzira što i čovjek ima takvu vrijednost. Čovjek kao dio prirode, zajedno s prirodom, ima neporecivo pravo na život i opstanak. Oba prava nisu u koliziji jer se temelje na jedinstvenosti i jedinstvu prirode i kulture. U drugom slučaju radi se o vrijednosti koju priroda ili dijelovi prirode imaju za čovjeka, koliko mu, dakle, na različite načine i u različitim prilikama koriste. Čovjek tada prema stupnju koristi priznaje pravo prirodi ili dijelovima prirode na opstanak i obvezuje sebe na njihovu zaštitu. Ovo pravo prirode temelji se na razdvojenosti prirode i čovjeka, *neljudskih* bića i ljudskih bića, u kojoj je čovjek postigao viši stupanj evolucije (mozga) i sposoban je vrednovati svijet oko sebe, naravno prema svojim kriterijima. Ali, i ti kriteriji mogu biti definirani kao vrijednost cjeline prirode ili pak kao vrijednost samo dijela pri-

rode – čovjek i njegov svijet. Djelotvornost suprotstavljenih pozicija treba promatrati ne na način argumenata i protuargumenata, nego da se svestranije propituje smisao i granice čovjekove “dobrobiti” u suvremenom post/modernom stanju.

Predmet istraživanja bilo je pravo vrste na život. Pravo životinjske jedinice na život u ovom slučaju percipirano je kao pravo životinjske vrste na život. Neki autori zastupaju individualno blagostanje, ne uzimajući u obzir širu zajednicu kao stav, što im se zamjera. Pravo životinja, a onda i čovjekova moralna obveza prema njima (Regan, 1983.) argumentira se postojanjem dovoljno *svijesti* kod životinja da budu *subjekt života* (subject-of-a-life), pa imaju pravo ne biti reducirane samo na objekt. (Theodor Geiger napisao je članak 1931. godine “Životinja kao druželjubitiv subjekt”). Slično ovom pojmu, Taylor kaže da su živa bića *teleološki centar života* (*teleological-centers-of-life*) (Taylor, 1986.:121–122). Životinje, doduše samo sisavci, po nečemu su jednake ljudima pa imaju samostalnu vrijednost. Oni nisu “moralni agenti”, nego “moralni pacijenti” (Desjardins, 1993.:127). Usprkos tome, imaju “moralna ovlaštenja” po kojima imaju pravo na zaštitu svojih “objektivnih interesa” jer su “pasivni subjekti” (kao i neka ljudska bića koja ne shvaćaju moralne radnje i ne mogu biti “aktivni subjekti”). Drugi smatraju da životinje imaju vlastite *interese* (Singer, 1998.) za održanje i širenje života (što podržava biocentrična etika okoliša), koji su načelno jednaki kao kod ljudi, što izaziva i prijepore. Interes ljudi smanjivanje je ljudske tjelesne patnje, ali i kod životinja, koje nisu svjesne. Čovjek zna da bol može kraće ili dulje trajati, da smrću prestaje itd. Za Singera je bitan osjećaj patnje životinje kao kriterij prava na zaštitu. “Činjenica da određena bića ne pripadaju ljudskom rodu ne opravdava nas da ih iskorištavamo, a jednako tako činjenica da su druga bića manje inteligentna nego mi, ne znači da njihovi interesi smiju biti zlorabljeni... Nije pitanje: mogu li misliti? ili: mogu li govoriti?, nego: mogu li trpjeti?... Ako neko biće nije sposobno za trpljenje ili nije sposobno iskusiti veselje ili sreću, tada nema ništa što bi se moglo uzeti u obzir. Zato je granica sposobnosti sjećanja jedina granica koju se može zastupati pri uzimanju u obzir interesa drugih” (Altner, 1991.:33–34). Dieter Birnbacher također zastupa sposobnost patnje kao granicu ljudske dužnosti prema životinjama, a ta granica su visoke životinje.

U nekim situacijama (domaće životinje, kućni ljubimci...) iz odnosa prema “pravima” životinja može se zaključiti stav prema cijeloj vrsti. U zakonima o zaštiti riječ je o zaštiti cijele vrste. Neka ugađanja koja ljudi čine svojim ljubimcima nisu njihova prava, nego postupanje kao izraz ljubavi njihovih vlasnika. Iako se najčešće govori o pravima životinja u cjelini (ili pravima *neljudskog* živog svijeta uopće) u odnosu na prava čovjeka, u etičkom pristupu mogu se razlikovati dvije kategorije živih bića i njihovih vrsta: divlje (prirodne) životinje i pripitomljene (kultivirane) životinje. Jasno je da prirodne, divlje životinje, pripadaju prirodnom svijetu, onom kojega čovjek još nije izmijenio – biotičkoj ekumeni. A kojemu svijetu pripadaju udomaćene životinje – prirodi ili kulturi? Držimo da su one dio čovjekove *kolonije*, tj. *antropobiotičke ekumene*. Neki autori smatraju da su domaće životinje članovi “životinjsko-ljudske zajednice” (*animal-human community*) kao “mješovite” zajednice (Midgley, 1984.:112–124). Takva tvrdnja na neki način otklanja opasnost od holizma na koju je upozorio J. Baird Callicott.

Pristup pravima životinja razlikuje se u odnosu na problem ljudskih prava (jedinki i skupina) utoliko što se ne pitamo ima li ljudska vrsta (*homo sapiens*) pravo na život, nego ima li čovjek kao pojedinac neko (i koliko) pravo, pa tako i pravo na život. U odnosu na pravo *neljudskog* živog svijeta kojemu čovjek priznaje i pripisuje neka prava (na zaštitu ili uopće na život), pravo čovjeka se pretpostavlja kao apriorna kategorija, pa je riječ o čovjekovom *prirodnom pravu*. Pravo čovjeka kao pojedinca (Deklaracija UN-a o pravima čovjeka, 1948.) odnosi se i jamči pravo i cijeloj ljudskoj vrsti, također i ljudima (skupinama) s različitim fizičkim i kulturnim obilježjima (religija, boja kože itd.).

Može se postaviti pitanje otkud čovjeku “*prirodno pravo*” koje mu daje ovlasti da ima veće pravo od ostaloga prirodnog susvijeta? Zato što ima razum, slobodnu volju (a društvo kulturu) ili zato što je prirodno biće (istina kultivirano, kao što donekle životinje i biljke mogu biti kultivirane)? Netko mu daje takvo prirodno pravo ili ga sam uzima kao racionalno biće? U monoteističkoj religiji pravo mu je dano po činjenici da je biće slično Bogu (Post 1,26, 27) pa je problem načelno jednostavniji. A u svijetu koji to ne prihvaća, nego se oslanja na znanost ili filozofiju nailazimo na drugačiji svjetonazor. “Prirodno pravo” čovjek sam prisvaja i to samo za sebe (vrstu) na temelju postojanja razuma, autonomije i slobodne volje kriterijem subjektivnosti kao i proglašavanjem da je sve izvan njegova biološkoga bića jedinstavno “stvar”. Na tu “stvar” po prirodnom pravu polaže pravo na vlasništvo – i to ne samo u smislu vlasništva vrste, nego i privatnog vlasništva na dijelove prirode. Danas se pod vlasništvom podrazumijeva i vlasništvo nad genetskim nasljedem koje se proglašava “intelektualnim vlasništvom”. Postavlja se pitanje kakva je razlika u vlasništvu kao kontroli dijelova prirode (prostora ili DNK) i “intelektualnog”? Odgovor je jednostavan – samo u vlasničkom objektu, a nikako u prisvajanju tog objekta. Kad se bude priznalo prirodnom susvijetu, prirodi – biotičkoj ekumeni, da nije “stvar” ili “samo” stvar, tada postoji mogućnost da se prihvati da i *neljudski* svijet ima prirodno pravo na život, barem na suživot s čovjekom. Kao što sebi pripisuje prava, tako čovjek, pritisnut nužnošću suživota s prirodom, mora priznati i prirodi pravo na život. U novom “društvenom prirodnom stanju” koje obilježava i socijalno-ekološka kriza, pitanje prava čovjeka i prirode na dobrobit je cijeloga čovječanstva, a ne samo jedne kulture ili civilizacije.

Pravo na život životinjskih vrsta u našem slučaju konkretizirano je i istraživano kao percepcija u relacijskom odnosu prava životinjskih vrsta prema pravu čovjeka jer stvarna prava u društvu mogu se različito primjenjivati pa tako i prava životinja, ovisno o tome tko je čovjek i što su životinje. U koncipiranju istraživanja postavljene su tri teze:

1. teza: Životinjske vrste imaju “jednako pravo” na život kao i čovjek ili bar u načelu jednaka prava – teza *biološkog egalitarizma*. Po toj tezi čovjek je izjednačen s ostalim živim bićima u pravu na život. Ona je zasnovana na shvaćanju da je čovjek samo jedno od živih bića u prirodi kao velikoj prirodnoj *zajednici života* živih bića – u ekosferi. Ideju slične zajednice života (Čifrić, 2006.:48) susrećemo i u Bibliji, u tekstu o općem potopu, kada je Jahve zapovjedio Noi da primi primjerke svih

vrsta životinja u korablu i da ih kao vrste tako spasi od potopa (Post 7,2) jer su i oni Božji stvorovi. Leopold von Wiese smatrao je da je zadaća sociologije učenje o međusobnom utjecaju živih bića.

Arne Naess je 1972. godine u svom ekozofskom pristupu formulirao *biospherical egalitarianism – in principle* (Naess, 1989.; Marietta, 1995.:34) po kojemu postoji jednakost, ali samo u načelu jer su odnosi bića u prirodnoj zajednici shvaćeni kao *relacijski*, kao odnosi “međuvisnosti”, a ne *antipodski* odnosi. Egalitarizam je osobito zastupljen u zagovornicima duboke (*deep*) ekologije (Devall; Sessions, 1985.; Katz et al., 2000.). Naročito se radikalizira u (animalizmu) animalnom egalitarizmu. U interpretaciji ove teze može se govoriti o uzdizanju životinje na razinu čovjekovih prava ili o reduciranju čovjeka na razinu životinje (Matulić, 2006.). Navedena se teza može također objašnjavati i na druge načine. Životinje kao prirodna bića imaju prirodno pravo živjeti, kao što i čovjek kao prirodno biće ima pravo živjeti. Dakle, obje skupine, ljudska i *neljudska* bića, načelno imaju jednako pravo na život. Koliko će ga ostvariti i kako dugo, pitanje je koje najviše ovisi ipak o čovjeku.

2. teza: Čovjek ima “veća prava” od životinjskih vrsta – teza kulturnog, odnosno *antropološkog ekscjeptionalizma*, tj. čovjekove rodne “izuzetnosti” po svojstvima i zbog njih rodne “izuzetosti” od prirode.

U biblijskoj tradiciji Bog je čovjeka (muško i žensko) stvorio kao biće na svoju sliku (Post 1,26; 1,27) na kraju svega stvaranja i dao mu vlasništvo nad zemljom (Post 1,28) i obvezu da čuva vrt edenski (Post 2,15) kojega je nasadio i u njega namjestio čovjeka (Post 2,8). Čovjek je tako u teološkoj interpretaciji Postanka svijeta postao “kruna stvaranja”, gospodar živog svijeta (Post 1,26) i dobio ovlasti imenovanja pojedinih životinja (Post 2,19). On je nešto “izuzetno”, ali ne i “izuzeto” iz živoga svijeta.

U sekularnom pogledu teza o čovjekovim većim pravima zasnovana je na HEP-u (*human exceptional paradigm*), tj. također na shvaćanju o “izuzetnosti” čovjekovih sposobnosti u odnosu na ostala živa bića, ponajprije po tomu što je tijekom niza generacija proizveo kulturu koja mu omogućava izdvojenost, “izuzetost” iz svijeta prirode i dominaciju nad ostalim živim bićima i rješavanje problema opstanka (Catton; Dunlap 1978.; Dunlap; Catton, 1994.)³ što je obilježje zapadne kulture (Devall, 1985.:42–43). Teza o ekscjeptionalizmu može se dvojako shvatiti: prvo, kao čovje-

³ Ovdje su korištena dva pojma: čovjekova “izuzetnost” (*exceptionalism*) u smislu svojstava koja ima čovjek kao vrsta u odnosu na druge vrste i na “izuzetost” (*exemptionalism*) od svijeta prirode jer može prevladati ekološke krize. Vidi i Kufrin, 2002.:283. Tvrdnja o većim čovjekovim pravima na život od ostalih neljudskih bića može se argumentirati s oba argumenta: čovjekove izuzetnosti i čovjekove izuzetosti. U prvom slučaju pretpostavlja se da je čovjek dio zemaljske “životne zajednice”, “biosferne zajednice” u kojoj je hijerarhijski na vrhu piramide i otuda mu veće pravo. U drugom slučaju pretpostavlja se odvojenost prirode i kulture, nadređenost kulture prirodi, čovjekova subjektivnost i sloboda, pa otuda i veće pravo. U našem slučaju u odgovorima ispitanika postoji mogućnost jedne ili druge ili obje argumentacije.

kova “izuzetost”, izdvojenost od prirode (*exemptionalism*); drugo, kao čovjekova “izuzetnost”, neobična kvaliteta u odnosu na druga prirodna bića (*exceptionalism*). Ovo drugo je prihvatljivije za biocentriste i zastupnike *deep ecology* koji stupnjevito razlikuju vrijednost živih bića na čijem je vrhu čovjek upravo zbog njegove “izuzetnosti”. Postavlja se pitanje, je li mu u ime umjetnosti dopušteno primjenjivati tehnička sredstva manipulacije životinjama, kao naprimjer na izložbi Eduarda Kaca.⁴

S idejom napretka društvo je sve više koristilo prirodne resurse – neorganske i organske, za svoje potrebe i potrebe industrijske proizvodnje, a čovjek je uz pomoć znanosti i tehnike postajao sve moćniji i agresivniji prema prirodi (biološkoj ekumeni), ali i samoj kulturi (kulturnoj ekumeni). Svoje potrebe za lagodnijim življenjem čovjek je zadovoljavao na račun prirode pa je prisvojio pravo neograničenog korištenja na štetu života (“prava na život”) drugih živih bića. Općenito se može reći da je moderno društvo izmišljenim sekundarnim potrebama ugrozilo njihove primarne potrebe i život mnogih živih vrsta. To nije ništa drugo nego etablirana praksa ugrožavanja njihovog prava na život više ne u lokalnim, nego u globalnim razmjerima.

3. teza: Svaka vrsta (uključujući i čovjeka) ima pravo na život toliko – koliko sama izbori i na način na koji umije to izboriti u odnosu na druge vrste – teza *biološkog opstanaka*, odnosno *borbe vrsta za opstanak*. Ova teza polazi od teorije evolucije u kojoj dominira selekcija i eliminacija kao načini odabira unutar vrste, a preživljavanje (opstanak) vrsta ovisi o sposobnosti prilagodbe vrste okolišu i njezinoj uspješnoj borbi s drugim vrstama u okolišu. Evolucija se ne zbiva mirno tijekom stotina tisuća ili više milijuna godina, ne onako kako sebi katkada zamišljamo – kao progresivna nit organskog razvoja vrsta i njihovo rasprostiranje u prirodi. Ne zaboravimo da je evolucija “nemilosrdna” i restriktivna sama u sebi, odbacuje sve što je na putu njezinoj “strategiji teleološke slučajnosti”. Pojedine su vrste razvile i svoje “strategije”: *s-strategija* (tolerancija na stres, naprimjer, pomanjkanje vode, visoka temperatura), *c-strategija* (sposobnost konkurencije u prilagodbi) ili *r-strategija* (sposobnost održanja visoke populacije) itd. (Eser, 1999.:147–148). Čovjek – ljudska vrsta, također je suočen s borbom za svoj opstanak, a promatramo ga kroz *tri dimenzije*: kao biološko biće bori se unutar biotičke zajednice, kao kulturno biće bori se unutar kulturne ekumene za prestiž svoje skupine koja pripada jednoj kulturnoj subekumeni, naime zapadnoj kulturi. Konceptije razvoja nisu ništa drugo nego konceptije strategija opstanaka treće borbe, borbe kulturnog bića s prirodom – u suštini konflikt kulturne i biotičke ekumene. Rezultat tih triju dimenzija sukoba čovjekov je kulturni razvoj, razvoj čovječanstva. Teza o borbi vrsta izražava darvi-

⁴ Na izložbi je prikazan fluorescentni zec, kojemu je (zahvaljujući francuskim znanstvenicima) ubrizgan zeleni svjetleći protein pacifičke meduze, a koji je trebao vjerojatno potaknuti etička pitanja o postupanju prema životinjama. Kao što je u znanosti nedopustiv nepotreban eksperiment sa životinjama, tako je i u umjetnosti nedopustiv ovakav eksperiment o etici umjetnika. Umjetnik je mogao sebi ubrizgati svjetleći protein pa bi bio možda uvjerljiviji u postupanju ne samo prema životinjama, nego i u onom što možda očekuje čovjeka, a što se time nagovještuje.

nističku koncepciju i logiku opstanka, po kojoj "pravo" vrsta na život ovisi o sposobnosti i uspješnosti vrste da tijekom dugog vremena izbore svoju poziciju unutar "životne zajednice". Međutim, s obzirom na sposobnost ljudske vrste da stvara kulturu (znanost, tehnika) kojom mijenja okoliš, čovjek ima najveće mogućnosti u borbi s drugim vrstama za životni prostor. Kulturna ekumena čovjeku omogućava prednost u konkurenciji s drugima vrstama biotičke ekumene.

Postavljenim tvrdnjama o čovjekovu pravu i pravu ostalih životinjskih vrsta na život, u istraživanju su najjednostavnije konkretizirana tri teorijska pristupa: pristup egalitarizma, segregacije i borbe za opstanak. Svaki se od ovih pristupa (teza) može operacionalizirati u niz tvrdnji koje bi tvorile zasebne instrumente, čime bi se dobila precizna slika o percepciji pojedinog pristupa. S obzirom na cilj, a to je da se preliminarno i najopćenitije utvrdi percepcija teorijskih pristupa, u istraživanju smo se opredijelili za nekoliko iskaza u obliku tvrdnji koje pokazuju koliko je svaki od teorijskih pristupa ispitanicima prihvatljiv.

2.2. Metodološka napomena

Ciljevi rada

1. prikazati rezultate empirijskog istraživanja percepcije(a) "prava" životinjskih vrsta na život;
2. prikazati povezanost između mišljenja o "pravu" životinjskih vrsta na život i mišljenja o "odgovornosti za život", "biocentrizmu", "socijalno-ekološkim orijentacijama" i "vjerovanju".

Istraživački problem

Pravo na život bilo je središnja tema istraživanja u kojemu su prikupljena mišljenja studenata/ica o pitanju imaju li životinje jednako *pravo na život* kao i čovjek.

Hipoteze rada

U radu je postavljeno nekoliko hipoteza.

Prva hipoteza (H1) odnosi se na aspekt "prava". Među studentima/ica/ma postoji senzibilnost za pitanje prava životinja. Velika većina ispitanika/ka/ca prihvaća jednako pravo na život čovjeka i životinjskih vrsta, što se konkretno izražava na taj način da se većina ispitanika: (a) slaže da svaka životinjska vrsta ima jednaka prava na život kao i čovjek, tj. prihvaća biološki egalitarizam; (b) ne slaže da čovjek ima veća prava na život, tj. ne prihvaća antropološki ekscempcionalizam; (c) ne slaže da prava vrsta na život ovise o tome koliko si izbere u odnosu na druge vrste, tj. ne prihvaća koncept borbe vrsta za opstanak.

Druga hipoteza (H2) odnosi se na povezanost varijabli o pravu na život životinjskih vrsta s dimenzijama na nekim drugim instrumentima (“odgovornost za život”, “biocentrizam”, “socijalno-ekološke orijentacije” i “vjerovanje”. Pretpostavili smo da su to relevantne okolnosti (strukture) s kojima postoje specifične korelacije. Za svaku korelacijsku analizu postavljena je konkretna istraživačka hipoteza (H2a – H2d) koja je u tekstu analizirana i komentirana.

Treća hipoteza (H3) odnosila se na socijalna obilježja ispitanika. Njome se tvrdilo da postoje značajne razlike između ispitanika u percepciji triju tvrdnji, odnosno koncepata s obzirom na sociodemografska obilježja.

Instrumenti

Rezultati istraživanja odnose se samo na dio pitanja iz anketnog upitnika (38 pitanja) sa 192 varijable, u kojemu su prikupljena mišljenja o različitim bioetičkim pitanjima i njihovim aspektima.

Za istraživanje “prava” životinjskih vrsta na život postavljene su tri tvrdnje. Ne radi se, dakle, o provjerenom instrumentu s utvrđenim metrijskim karakteristikama, nego o tvrdnjama koje reprezentiraju značenje tri prethodno elaborirana pristupa u tezama.

Primijenjeni su također i zasebni instrumenti za ispitivanje ostala četiri problema: “odgovornost za život”, s 8 varijabli; “biocentrizam”, s 14 varijabli (11 je ušlo u faktorsku analizu); “socijalno-ekološke orijentacije”, s 12 varijabli i “vjerovanje”, s 20 varijabli⁵. (Rezultati ovih instrumenata koriste se u tumačenju oba aspekta: “prava” životinjskih vrsta i “motiva” čovjekova postupanja prema živom svijetu.)

U upitniku su također prikupljeni podaci o sljedećim obilježjima ispitanika: spol, fakultet, godina studija, naselje najdužeg boravka, procjena imovinskog stanja obitelji i samoprocjena političke orijentacije.

Uzorak i provedba istraživanja

Istraživanje je provedeno 2005. godine (travanj – svibanj) u sklopu projekta “Modernizacija i identitet hrvatskog društva” metodom ankete na prigodnom uzorku od (planiranih 500 ispitanika) ukupno 492 ispitanika prve i završne godine studija na pet fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

⁵ Rezultati i sadržaj ovih instrumenata prethodno su objavljeni u nekim radovima i na njih će biti upozoreno u tekstu članka.

Realizirani uzorak: 60,9% ispitanika prve i 39,1% završne godine studija; 44,3% studentica i 55,7% studenata; po fakultetima: Fakultet strojarstva i brodogradnje – 28,0% (prva 57,3%, završna 42,7%), Filozofski fakultet – 27,8% (prva 56,9%, završna 43,1%), Katolički bogoslovni fakultet – 19,9% (prva 68,4%, završna 31,6%), Medicinski fakultet – 13,2% (prva 50,8%, završna 49,2%), Prirodoslovno-matematički fakultet – 11,0% (prva 79,6%, završna 20,4%).

Statistička obrada

U statističkoj obradi primijenjene su tehnike univarijatne (postoci) i bivarijatne korelacije (Pearson). Korelacije su računane između tri varijable o pravu životinjskih vrsta na život i utvrđenih faktora drugih instrumenata: odgovornost za život, biocentizam, socijalno-ekološke orijentacije, vjerovanje. Za utvrđivanje značajnosti razlika na obilježjima ispitanika primijenjena je analiza varijance⁶.

3. Prikaz rezultata istraživanja

“Pravo vrsta”, prije svega životinjskih vrsta, na život ovisi o tome (1) kako shvaćamo sklop u kojemu žive: (a) kao biosfernu zajednicu u kojoj je čovjek samo “jedno od” živih bića ili (b) kao stanje žive prirode u kojemu je čovjek “izdvojen” iz biosferne zajednice i razdvojen od drugih živih bića i živi samo u svojoj ljudskoj zajednici; i o tome (2) kako shvaćamo odnos čovjeka i životinjskih vrsta: (a) da je čovjek (*Homo sapiens*) izuzetno biće nadređeno životinjskim vrstama i ostalim bićima (i da samo on može ne/priznati pravo na život i drugim životinjskim vrstama) ili (b) da se čovjek kao vrsta bori u ekološkom prostoru za svoju dobrobit i perspektivu kao i ostale životinjske vrste.

Tablica 1.
Percepcija prava čovjeka i životinjskih vrsta na život (u %)

TVRDNJE	Ne slaže se 1+2	Nesiguran 3	Slaže se 4+5
1	2	3	4
1. Svaka životinjska vrsta ima <i>jednaka</i> prava na život kao i čovjek	24,8	17,1	58,1
2. Čovjek ima <i>veća</i> prava na život od životinjskih vrsta	49,0	18,5	32,5
3. Svaka vrsta ima prava <i>toliko – koliko</i> se sama izbori u odnosu na druge vrste	53,9	25,6	20,6

⁶ Podatke je obradio Krunoslav Nikodem.

U istraživanju percepcije prava životinjskih vrsta na život postavljene su tri tvrdnje. Svaka od njih sažeto predstavlja specifičan teorijski pristup razumijevanju prava na život čovjeka i životinjskih vrsta. Prvom tvrdnjom označena je *egalitarnost* u pravima vrsta na život, drugom je izražena *dominacija čovjeka*, a trećom *borba vrsta* za opstanak.

Vidi se (kolona 4) da nešto više od polovice ispitanika (58,1%) podržava egalitarni pristup o pravima životinja na život izjednačujući u tome čovjeka i životinju (tablica 1.); da jedna trećina ispitanika (32,5%) podržava čovjekovu superiornost u pravu na život u odnosu na druge životinjske vrste, izdvajajući čovjeka iz ostalih vrsta u pravima na život (tablica 2.); da jedna petina ispitanika (20,6%) podržava pravo na život kao pravo jačega, prihvaćajući životnu kompeticiju i borbu vrsta za opstanak (tablica 3.). Ipak, ovdje treba kritički reći da ovi postoci samo simbolično (preko tvrdnji) indiciraju moguću prihvatljivost pojedine koncepcije prava na život i nisu neka čvrsta potvrda mogućem zaključku koji bi smjerao istaknuti postojanje jednog nedvojbeno koncepcijskog opredjeljenja ispitanika o pravu na život čovjeka i životinjskih vrsta.

Vjerojatno je populacija mladih u dvojabama glede pitanja o ljudskim i životinjskim pravima. Ipak, podaci sugeriraju hipotetički zaključak o postojanju dva kontingenta u populaciji. Jedan, koji je (barem načelno) sklon egalitarnosti, jednakom pravu čovjeka i životinjskih vrsta na život, i drugi koji je sklon stajalištu o pravima na temelju čovjekove izuzetnosti iz živog svijeta i uspjeha u borbi za opstanak.

Osvrnemo li se na postavljenu hipotezu (H1) o postojanju senzibiliteta za pravo vrsta na život, koju se ovdje provjeravalo samo na distribucijama rezultata, možemo reći da rezultati ne pokazuju očekivani stupanj senzibiliteta glede diskursa o pravu na život čovjeka i životinjskih vrsta. Hipotetički se očekivao znatno veći postotak ispitanika koji prihvaćaju jednako pravo na život (tablica 1.) i znatno veći postotak ispitanika koji negiraju veća ljudska prava na život (tablica 2.) i pravo na život kao rezultat borbe vrsta (tablica 3.), a dobiveni postoci su niži. Možemo se upitati jesu li očekivani rezultati dobar kriterij za procjenu postojanja senzibiliteta i je li hipoteza možda trebala drugačije glasiti.

Rezultate (tablica 1.) smo usporedili s rezultatima faktorskih analiza nekih drugih instrumenata i to računanjem korelacija između svake pojedine tvrdnje i faktorskih struktura utvrđenih na instrumentima: “odgovornost za život”, “odnos prema životu” (biocentrizam), “*socijalno-ekološke* orijentacije” i “vjerovanje”. Distribucije frekvencija kao i strukture faktora na tim instrumentima već su objavljene pa ih uzimamo kao osnovu u nastavku analize. Korelacijske analize odnose se na treću, opću hipotezu (H3) u sklopu koje je za svaku od četiri korelacijske analize postavljena konkretna hipoteza.

3.1. Pravo životinjskih vrsta na život i odgovornost za život

Tablica 2.

Korelacije faktora "odgovornost za život" i tvrdnji o "pravu" životinjskih vrsta

TVRDNJE	F1 – Odgovornost samo za ljudski život (antropocentrična)	F2 – Odgovornost za sav život (biocentrična)
1. Svaka životinjska vrsta ima <i>jednaka</i> prava na život kao i čovjek	-.026	.108*
2. Čovjek ima <i>veća</i> prava na život od životinjskih vrsta	.085	.046
3. Svaka vrsta ima prava <i>toliko – koliko</i> se sama izборi u odnosu na druge vrste	.260**	-.238**

**p<0,01; *p<0,05

U ovoj analizi postavljena je hipoteza (H2a) da odgovornost "samo za ljudski život" negira životinjskim vrstama jednako pravo na život kao i čovjeku, a podržava borbu vrsta (u kojoj je čovjek u nadmoći) za razliku od ispitanika sklonim odgovornosti "za sav život".

Korelacijska analiza između tvrdnji o pravu na život s faktorima "odgovornost za život"⁷ utvrdila je postojanje statistički značajne povezanosti samo u tri slučaja. Ispitanici skloni faktoru odgovornost "samo za ljudski život" (F1) u pravilu su skloniji tvrdnji da "svaka vrsta ima prava na život toliko – koliko se sama izборi" (.260), dok su ispitanici skloni faktoru "odgovornost za sav život" (F2) relativno skloniji tvrditi suprotno (-.238), tj. da vrste nemaju prava koliko se izборe u borbi vrsta. Ovi isti ispitanici također su u pravilu skloniji prihvatiti tvrdnju da svaka vrsta ima jednaka prava na život kao i čovjek (.108).

U objašnjenju rezultata korelacijske analize može se reći da prihvaćanje "odgovornosti za sav život" indicira sklonost priznavanju jednakih prava na život čovjeku i životinjama, ali ne znači ujedno i prihvaćanje (darvinističkog) koncepta borbe vrsta za opstanak (u kojemu je izvjesno da je čovjek kao vrsta pobjednik). S druge strane odgovornost "samo za ljudski život" uključuje prihvaćanje koncepta borbe vrsta za životni prostor kao načina ostvarivanja prava na život. Po rezultatima se prepoznaju dva pristupa u percepciji prava na život i odgovornosti za život: *biocentrična odgovornost* za život koja uključuje jednakost prava na život i *antropocentrična odgovornost* za život koja uključuje borbu vrsta.

⁷ Distribucije frekvencija i faktorska struktura objavljeni su na stranicama 206 i 207 u autorovu članku "Antropocentrična i biocentrična odgovornost za život" (Cifrić, 2005.)

3.2. Pravo životinjskih vrsta na život i biocentrizam

Slijedom prijepornog pitanja ima li priroda kao cjelina “prava” i kakva su prava živih vrsta u odnosu na ljudska prava, zanimalo nas je kakav je odnos između “prava životinjskih vrsta na život” i “odnosa prema životu” (biocentrizam). Za utvrđivanje tog odnosa računata je korelacija svake tvrdnje s faktorima dobivenim na instrumentu “biocentrizam” (*poštovanje života* – F1, *autonomija prirode* – F2 i *zaštita života* – F3).

S obzirom na primarne rezultate (tablica 1.) ovoj korelacijskoj analizi prethodila je hipoteza (H2b) kojom se tvrdilo da su ispitanici koji cijene život kao takav, tj. skloniji faktoru “poštovanje života” (F1), istodobno relativno skloniji egalitarnosti u pravu svih životinjskih vrsta, uključujući i čovjeka.

Tablica 3.

Korelacije faktora biocentrizma i varijabli o pravu životinjskih vrsta na život

TVRDNJE	Poštovanje života (F1)	Autonomija prirode (F2)	Zaštita života (F3)
1. Svaka životinjska vrsta ima <i>jednaka</i> prava kao i čovjek	.275**	.029	-.048
2. Čovjek ima <i>veća</i> prava od životinjskih vrsta	-.156**	-.098*	.088
3. Svaka vrsta ima prava <i>toliko – koliko</i> se sama izбори u odnosu na druge vrste	-.306**	.067	-.030

**p<0,01; *p<0,05

Niti jedna tvrdnja nije značajno korelirana s trećim faktorom “zaštita života” (F3), dok je s drugim faktorom “autonomija prirode” (F2) značajno, ali nisko korelirana samo jedna tvrdnja. Objašnjenje se veže uz logiku njihova sadržaja. U prvomu je riječ o zaštiti života, a u drugom o neovisnosti sustava prirode. Zaštita se može odnositi samo na ljudski život ili sav život, kao uostalom i “odgovornost za život”, o čemu je već pisano (Cifrić, 2005.; 2005.a).⁸ Zaštita života ima logičan smisao samo onda ako se prethodno nekomu prizna pravo na život koji se tada mora i štiti.

Slično je s tvrdnjom broj 2 koja je negativno korelirana s faktorom “autonomija prirode” (F2). Logika interpretacije negativne i niske korelacije faktora “autonomija prirode” (F2) i tvrdnje o priznavanju većih prava čovjeku (-.098; p<0,05) možda je u tome što prihvaćanje autonomije prirode, kao cjelovitog sustava Zemlje koji ima svoju evolucijsku logiku, za ispitanike znači prihvaćanje čovjeka kao dijela prirode, a time i manju sklonost priznavanju čovjeku većih prava na život od ostalih vrsta.

⁸ Strukturu faktora “poštovanje života” vidi u autorovu članku “Odnos prema životu. Kontekst biocentrične orijentacije” (Cifrić, 2006.:56).

Čovjek je jednostavno dio prirode i u tom slučaju ne može mu se priznati veće pravo na život nego drugim životinjskim vrstama.

Značajne korelacije ($p < 0,01$) između triju tvrdnji (teoretskih pozicija) i triju faktora "odnosa prema životu" utvrđene su samo na prvom faktoru – "poštovanje života" (F1). Ispitanici skloni "poštovanju života" (F1) skloni su poziciji o jednakosti živih bića u pravu na život (.275), a istodobno relativno neskloni priznati čovjeku veća prava (-.156), niti priznati prava vrstama na život na osnovi izborne pozicije u borbi vrsta (-.306). Takvi se stavovi čine sasvim logičnim jer se kod ovoga faktora radi o životu svih (vrsta) *neljudskih* živih bića i priznavanju životu vrijednosti po sebi. Sadržaj tvrdnji koje su oblikovale faktor "poštovanje života" (F1)⁹ argumentira takvo razumijevanje odnosa prema životu, odnosno korelacije faktora s tvrdnjama. Takvo shvaćanje odnosa prema životu (poštovanja života) i shvaćanje prava na život odražava svojevrsnu egalitarnu poziciju – bilo da se životu vrste priznaje intrinzična vrijednost (vrijednost po sebi), bilo da se jednako vrednuje život vrsta (bez obzira na priznanje intrinzičnosti) i zato se različitim oblicima života (a u ovom slučaju životinjskim vrstama) priznaje jednako pravo na život.

3.3. Pravo životinjskih vrsta na život i socijalno-ekološke orijentacije

Tablica 4.

Korelacije faktora socijalno-ekoloških orijentacija i varijabli o pravu životinjskih vrsta na život

TVRDNJE	Antropocentrizam	Ekocentrizam	Tehnocentrizam
1. Svaka životinjska vrsta ima <i>jednaka</i> prava na život kao i čovjek	-.246**	.392**	.050
2. Čovjek ima <i>veća</i> prava na život od drugih životinjskih vrsta	.275**	-.288**	.011
3. Svaka vrsta ima prava <i>toliko - koliko</i> se sama izбори u odnosu na druge vrste	.205**	-.029	.155**

** $p < 0,01$

U analizi odnosa socijalno-ekoloških orijentacija i percepcije prava vrsta na život postavili smo sljedeću hipotezu – H2c: antropocentrična orijentacija bit će pozitivno korelirana s tvrdnjama o većim čovjekovim pravima na život i konceptom borbe vrsta, a negativno s tvrdnjom o jednakim pravima životinja i čovjeka na život, dok će ekocentrična orijentacija pokazati sasvim suprotne korelacije. Kod ekocentrizma očekuje se pozitivna korelacija s tvrdnjom o izbornom pravu vrsta na život.

⁹ Strukturu faktora "poštovanje života" vidi u autorovu članku "Odnos prema životu. Kontekst biocentrične orijentacije" (Cifrić, 2006.:56).

Korelacijska analiza između triju varijabli o pravima na život i triju faktora na instrumentu socijalno-ekoloških orijentacija (*antropocentrizam, ekocentrizam, tehnocentrizam*)¹⁰ utvrdila je nekoliko statistički značajnih povezanosti. Ispitanici skloni antropocentrizmu relativno su više skloni čovjeku priznati veća prava (.275) i borbi vrsta za opstanak (.205), što uključuje i čovjekove tehničke prednosti, a istodobno su manje skloni priznati jednaka prava na život čovjeku i životinjama (-.246). Korelacije odražavaju logiku samoga antropocentrizma – HEP (*human exceptional paradigm*) po kojoj je čovjek “izuzetno”, kulturno biće i “izuzet” iz ostalog živoga svijeta, te mu nadređen. Otuda potječe nesklonost jednakosti prava i sklonost većim čovjekovim pravima i borbi za opstanak. Nasuprot antropocentrizmu, ekocentristi su značajno skloniji jednakim pravima (.392), a značajno manje skloni prihvatiti da čovjek ima veća prava (-.288).

Ispitanici skloni tehnocentrizmu relativno su skloniji prihvatiti koncept borbe za opstanak vrsta (.155) kao osnove prava na život. U njoj čovjek zbog svog kulturnog bića ima veliku tehničku nadmoć pred životinjskim vrstama. Ovo je također logičan rezultat jer prihvatiti svijet tehnike znači prihvatiti stalnu konkurenciju u tehničkim inovacijama, pa time i neku vrstu borbe za život.

3.4. Pravo životinjskih vrsta na život i vjerovanje

Tablica 5.

Korelacije faktora vjerovanja i varijabli o pravu životinjskih vrsta na život

TVRDNJE	Kršćansko vjerovanje	Praznovjerje – nadnaravno	Kozmička religioznost	Praznovjerje – stereotipi
1. Svaka životinjska vrsta ima <i>jednaka</i> prava na život kao i čovjek	-.192**	-.023	.163**	.099*
2. Čovjek ima <i>veća</i> prava na život od ostalih životinjskih vrsta	.282**	.017	-.187**	-.090*
3. Svaka vrsta ima prava <i>toliko – koliko</i> se sama izbori u odnosu na druge vrste	-.093*	-.096*	.042	.059

**p<0,01; *p<0,05

Utječu li i kako različita vjerovanja na percepciju prava životinjskih vrsta na život? Temelj za postavljanje ovoga pitanja činjenica je da su religije moralni sustavi koji utječu na čovjekovo poimanje odnosa prema prirodi i na njegovo ponašanje. Upravo stoga stavovi o navedenom pitanju mogu se pronaći u tekstovima svih svjetskih religija, pa tako i u Bibliji i Kur'anu. Iako se u religijskim sustavima svjetskih religija

¹⁰ Frekvencije i strukturu faktora socijalno-ekoloških orijentacija vidi u autorovu članku (Cifrić, 2006.:63–64).

nalaze zajedničke vrijednosti i moralne norme, tendencije post/modernog društva kao što su "privatiziranje" i "individualiziranje" (Luckmann, 1967.), odnosno "dualiziranje" religije (Campische, 2004.) potvrđuju nastanak "alternativne" religioznosti i vjerovanja. Zato se i u društvima u kojima je izražena religioznost (ili bar deklarativno) može očekivati postojanje alternativnih oblika religioznosti i njihov utjecaj na percepciju prava čovjeka i životinjskih vrsta na život.

U hrvatskom društvu empirijski su utvrđene slične pojavnosti. Na instrumentu "vjerovanje" sastavljenom od 16 čestica, utvrđena su četiri faktora koja su nazvana *kršćansko vjerovanje*, *praznovjerje – nadnaravno*, *kozmička ireligija* i *praznovjerje – stereotipi*.¹¹ Zanimalo nas je kakva je povezanost različitih dimenzija vjerovanja i percepcije o pravu na život. Upravo stoga postavljena je hipoteza (H2d): ispitanici skloni faktoru "kršćansko vjerovanje" (u povratak Krista, postojanje raja, pakla, osobnog Boga itd.) bit će relativno više skloni tvrdnji da čovjek ima veća prava na život od drugih životinjskih vrsta, a relativno neskloni "animalnom egalitarizmu" – izjednačavanju čovjekovih i životinjskih prava. Razlog tome su poznate interpretacije čovjekove pozicije u judejsko-kršćanskoj religiji (Post 1,26 – 30; 2,15); ispitanici skloni faktoru "kozmička ireligija" (postojanje više svemira, svemir kao tvorevina superinteligentnih bića itd.)¹² bit će relativno više skloni jednakosti prava na život čovjeka i životinjskih vrsta, a ispitanici skloni faktorima "praznovjerje" (kontakt s mrtvima, postojanje duhova, bacanje uroka, horoskop, broj 13, itd.) podjednako će pokazivati sklonost prema pitanju prava vrsta.

Iz korelacijska analize (tablica 5.) vidljivo je da postoje pozitivne korelacije faktora "kršćansko vjerovanje" i (varijable 2) priznanja većih prava čovjeka na život od prava životinjskih vrsta (.282), te između faktora "kozmička ireligija" i varijable "jednakih prava čovjeka i životinjskih vrsta" (.163). Istodobno postoje negativne korelacije između faktora "kršćansko vjerovanje" i (varijable 1) "jednakih prava" (-.192), te između faktora "kozmička ireligija" i (varijable 2) "većih prava na život od ostalih životinjskih vrsta" (-.187). Korelacije ostalih dvaju faktora "praznovjerja" i varijabli o pravima vrlo su male.

Zaključno se može reći da percepcija o većem čovjekovu pravu na život ima svoj temelj i u kršćanstvu, a percepcija jednakoga prava čovjeka i životinjskih vrsta u nekim oblicima alternativne religioznosti, odnosno alternativnim vjerovanjima. U kršćanstvu je stajalište o odnosu čovjeka i životinjskih vrsta eksplicitnije, nego u oblicima alternativne religioznosti.

¹¹ Distribucije frekvencija i faktore vidi u članku "Genetički inženjering i nova duhovnost" (Nikodem, 2005.).

¹² O pojmu "kozmička ireligija" vidi u člancima: autorov članak "Odgovornost za život u kontekstu bioetičkih pitanja" (Cifrić, 2005.) u bilješci na str. 306 i članku "Genetički inženjering i nova duhovnost" (Nikodem, 2005.:183).

3.5. Zaključno o pravu vrsta na život

Provjera pojedinih hipoteza i analiza rezultata omogućava nam tablično prikazati i sažeto opisati rezultate percepcije prava vrsta na život (tablica 6.).

Korelacije pojedinih tvrdnji o *pravima* vrsta s faktorima drugih instrumenata pokazale su relativno veću sklonost ispitanika:

- tvrdnji da “svaka životinjska vrsta ima *jednaka prava* na život kao i čovjek” (tablica 1.) relativno su skloniji ispitanici koji su skloni prihvatiti: “odgovornost za sav život”, “poštovanje života”, “ekocentrizam” i “kozmičku ireligiju”.
- tvrdnji da “čovjek ima *veća prava* na život od drugih životinjskih vrsta” (tablica 2.) relativno su skloniji ispitanici koji su inače skloni faktorima: “antropocentrizam” i “kršćansko vjerovanje”.
- tvrdnji da “svaka vrsta ima *prava toliko – koliko* sama se izboriti u odnosu na druge vrste” (tablica 3.), relativno su skloniji ispitanici koji su inače skloni faktorima “odgovornost samo za ljudski život” i “antropocentrizam”.

Tablica 6.

Pozitivne korelacije tvrdnji o “pravima” s faktorima na instrumentima “odgovornost za život”, “biocentrizam”, “socijalno-ekološke orijentacije” i “vjerovanje”

TVRDNJE	Odgovornost za život	Biocentrizam	Socijalno-ekološke orijentacije	Vjerovanje
1. Čovjek i životinjske vrste imaju <i>jednako</i> pravo	Za sav život (p<0,05)	Poštovanje života	Ekocentrizam	Kozmička ireligija
2. Čovjek ima <i>veće</i> pravo			Antropocentrizam	Kršćansko vjerovanje
3. Životinjska vrsta ima prava <i>toliko – koliko</i> se sama izbori	Samo za ljudski život		Antropocentrizam; Tehnocentrizam	

3.6. Pravo vrsta na život i sociodemografska obilježja

Na kraju ove analize provjeravali smo hipotezu (H3) o postojanju značajnih razlika na sociodemografskim obilježjima: spol, političke orijentacije, procjena imovnog stanja obitelji, mjesto najdužeg stanovanja, pripadnost fakultetu i godina studija (prva i završna) i tvrdnji o pravu vrsta na život. Primijenjena je analiza varijance za svako obilježje i tvrdnju. Statistički značajne razlike pokazale su se samo na tri obilježja: spol, političke orijentacije i pripadnost fakultetu.

Spol (tablica 7.): S obzirom na spol značajno se razlikuju odgovori muških i ženskih ispitanika samo na jednoj tvrdnji: “Čovjek ima veća prava na život od drugih životinjskih vrsta”. Muški ispitanici značajno više prihvaćaju ovu tvrdnju. U obrazlože-

nju ovih rezultata može se, između ostalog, najkraće reći da su žene vjerojatno manje sklone diskriminaciji i više osjetljive na prava prirode, kao prava živog svijeta.

Tablica 7.

Pravo čovjeka i životinja na život s obzirom na spol

SPOJ	N = 492	ČOVJEK IMA VEĆA PRAVA (t. 2); F = 5.128
Muški	274	2.843
Ženski	218	2.573
Statistički značajne razlike među skupinama uz $p < 0,01$		M>Ž

Političke orijentacije (tablica 8.): Značajne razlike utvrđene su na dvije tvrdnje: "Svaka životinjska vrsta ima jednaka prava na život kao i čovjek" i "Čovjek ima veća prava na život od drugih životinjskih vrsta".

- Tvrđnji o jednakim pravima (tablica 1.) najskloniji su ispitanici koji sebe politički pozicioniraju "lijevo", a najmanje skloni oni koji se pozicioniraju "desno". Između ove dvije skupine utvrđene su najveće razlike s tim da "lijevo" skloni ispitanici više podržavaju ovu tvrdnju.
- Tvrđnju (tablica 2.) da čovjek ima veća prava najviše podržavaju ispitanici koji sebe pozicioniraju "lijevo", a najveće značajne razlike utvrđene su između politički pozicioniranih "desno" i ostale dvije skupine. "Desno" orijentirani ispitanici više podržavaju ovu tvrdnju, nego ispitanici drugih dviju političkih orijentacija.

Tablica 8.

Pravo čovjeka i životinjskih vrsta na život s obzirom na političke orijentacije

POLITIČKE ORIJENTACIJE	N = 492	JEDNAKA (tablica 1.); F = 8.802	ČOVJEK IMA VEĆA PRAVA (tablica 2.); F = 11.211
Lijevo	103	3.883	2.281
Centar	292	3.554	2.739
Desno	97	3.175	3.144
Statistički značajne razlike među skupinama uz $p < 0,01$		lijevo>desno	ostali<desno

Pripadnost fakultetu (tablica 9.): Pripadnost fakultetu pokazala se kao značajno diskriminacijsko obilježje na sve tri tvrdnje.

- Jednako pravo na život životinjskih vrsta i čovjeka najviše podržavaju studenti PMF-a i strojarstva, a najmanje ispitanici KBF-a i medicine. Najveće značajne razlike utvrđene su između ispitanika s KBF-a s jedne te ispitanika s Filozof-

skog, Strojarskog i PMF-a s druge strane, s tim da ispitanici s KBF-a značajno manje podržavaju biološki *egalitarizam*.

- (b) Da čovjek ima veće pravo na život, najviše su skloni tvrditi ispitanici s KBF-a, a najmanje ispitanici s PMF-a i Filozofskog fakulteta. Najveće značajne razlike utvrđene su između skupine ispitanika s KBF-a i ispitanika s ostalih fakulteta. Tezi *antropološkog ekscempcionalizma* značajno više skloni su ispitanici s KBF-a.
- (c) Tvrdnju da svaka vrsta (uključujući i čovjeka) ima toliko prava koliko ekološkog prostora uspije izboriti u odnosu na druge vrste, najviše podržavaju ispitanici s Medicinskog fakulteta, a najmanje ispitanici s KBF-a. Značajne razlike utvrđene su između skupine ispitanika s KBF-a s jedne strane, i ispitanika s Filozofskog, Strojarskog i Medicinskog fakulteta. Ispitanici s KBF-a značajno manje podržavaju ovu tvrdnju, tj. tvrdnju o *borbi vrsta za opstanak*.

Tablica 9.

Pravo čovjeka i životinjskih vrsta na život s obzirom na pripadnost fakultetu

FAKULTETI	N = 492	JEDNAKA (tablica 1.); F = 5,353	ČOVJEK IMA VEĆA PRAVA (tablica 2.); F = 13,936	TOLIKO – KOLIKO SAMA IZBORI (tablica 3.); F = 4,103
Filozofski	137	3.664	2.394	2.635
Strojarski	138	3.724	2.601	2.630
KBF	98	3.102	3.530	2.153
PMF	54	3.796	2.370	2.537
Medicinski	65	3.400	2.753	2.692
Statistički značajne razlike među skupinama uz $p < 0,01$		KBF < FF, STR, PMF	KBF > ostali	KBF < FF, STR, MED

Objašnjenje razlika s obzirom na pripadnost fakultetu vjerojatno možemo pripisati prirodi kurikulumskih obilježja tih fakulteta, pri čemu je vidljivo da se ispitanici s KBF-a značajno razlikuju od ispitanika sa svih ostalih fakulteta.

Zaključno se može reći:

- da jednaka prava na život čovjeka i životinjskih vrsta relativno više prihvaćaju ispitanici politički “lijevo” orijentirani, te s Medicinskog, Strojarskog i Filozofskog fakulteta;
- da veća čovjekova prava na život značajno više prihvaćaju ispitanici muškog spola, politički “desno” orijentirani i ispitanici s KBF-a;
- da tvrdnju o izbornim pravima na život u borbi vrsta za opstanak najviše prihvaćaju ispitanici sa Strojarskog, Filozofskog i Medicinskog fakulteta, a najmanje s KBF-a.

4. Zaključak

U ovom radu analizirali smo mišljenja ispitanika o odnosu čovjeka i jednog segmenta njegova svijeta. Termin "pravo" činio nam se prikladnim, a populacija mladih (kao lakmus-papir) je relevantna, utoliko što će uskoro kao odrasla generacija oblikovati društvenu svijest o ekološkoj i bioetičkoj problematici.

Na istraživanje nas je potaknuo nedostatak socioloških empirijskih bioetičkih istraživanja u Hrvatskoj. Unatoč nekim nedostacima kojih smo i sami svjesni, držimo da je svaka implicitna ili eksplicitna kritika dobro došla u istraživanjima bioetičkih pitanja, a ponajprije ona iz empirijske perspektive.

Polazeći od postavljenih hipoteza i analize rezultata empirijskog istraživanja, može se izvesti nekoliko zaključaka s kraćim komentarima. U zaključcima se slijedi hipotetski sklop, što nam se činilo primjerenijim od šireg osvrta na rezultate.

Prva hipoteza (H1) odnosila se na percepciju *prava na život* čovjeka i životinjskih vrsta. Istražena su mišljenja o trima stajalištima prava na život: (a) egalitarnosti – jednako pravo čovjeka i životinjskih vrsta; (b) čovjekove izuzetnosti/izuzetosti – čovjekovo veće pravo i (c) borbe vrsta – pravo na temelju izborna pozicije. Sva-ko od njih bilo je zastupljeno samo s jednom tvrdnjom, što ne iscrpljuje sadržaj o pravu na život.

Distribucije frekvencija o pravu vrsta na život pokazuju da nema izrazito većinskog opredjeljenja ispitanika niti o jednom od spomenutih triju stajališta. Samo u jednom slučaju utvrđena je "tanka" natpolovična većina. Naime, 58,1% ispitanika podržava jednako pravo na život čovjeka i životinjskih vrsta, 32,5% misli da čovjek ima veća prava i tek 20,6% da pravo vrste na život ovisi o tome koliko se sama izbori (tablica 1.).

Iako izgleda možda nedovoljno uvjerljivo i pomalo paradoksalno, ipak se može zaključiti da postoji senzibilnost za ovu problematiku, ali ne tolika i takva, kolika i kakva se hipotetski očekivala. Rezultati se u načelu mogu dvojako tumačiti: (a) sa stajališta izdvojenosti čovjeka iz ostalog živog svijeta – antropocentričnog stajališta, rezultati ne idu baš u prilog potpori čovjekove izdvojenosti i nadređenosti živom svijetu jer tek trećina ispitanika (32,5%) podupire tezu o većem čovjekovom pravu na život; (b) sa stajališta uklopljenosti čovjeka u živi svijet – biocentričnog stajališta, rezultati također ne idu u prilog prihvaćanja teze o jednakosti jer tek nešto više od polovice (58,1%) ispitanika podupire tezu o jednakom pravu čovjeka i životinjskih vrsta.

Druga hipoteza (H2) odnosila se na opći sklop povezanosti između pojedinih varijabli aspekata: "prava" na život s jedne i faktorskih struktura četiriju instrumenata ("odgovornost za život", "biocentizam", "socijalno-ekološke orijentacije" i "vjero-vanje") s druge strane. Tako su postavljene tri konkretne hipoteze (H2a – H2d). Rezultati njihove provjere prikazani su u tablici 6., pa ih ovdje nećemo posebno

navoditi ni komentirati. Zaključno se može reći da je sukladno općoj hipotezi (vidi metodološku napomenu) utvrđeno da postoji značajno više onih koji prihvaćaju “jednaka prava na život” životinjskih vrsta od onih ispitanika koji značajno više prihvaćaju “odgovornost za sav život”, “poštovanje života”, “ekocentrizam” i “alternativnu religioznost”. Za razliku od njih, ispitanici koji prihvaćaju “odgovornost samo za ljudski život”, “antropocentrizam” (i “kršćansko vjerovanje”) značajno više prihvaćaju tvrdnju da “čovjek ima veća prava” i da životinjske vrste imaju prava toliko – koliko se same izbere.

Trećom hipotezom (H3) provjeravala se sklonost ispitanika prema svakoj tvrdnji kao “indikatoru” jedne od triju koncepcija. Analiza varijance utvrdila je da jednaka prava na život čovjeka i životinjskih vrsta (“biološki egalitarizam”) najviše prihvaćaju ispitanici sa Strojarskog i Filozofskog fakulteta kao i s PMF-a; da čovjekovo veće pravo na život od životinjskih vrsta (“antropološki ekscepcionalizam”) više prihvaćaju ispitanici muškog spola, politički “desne” orijentacije, te ispitanici s KBF-a.; da izboreno pravo na život (“borba vrsta”) više prihvaćaju ispitanici sa Strojarskog i Filozofskog fakulteta, a najmanje s KBF-a.

Istraživanje percepcije različitih stajališta o pravu čovjeka i vrsta na život relevantno je u kontekstu bioetičkog diskursa. Ono otkriva neke aspekte ekološkog i bioetičkog senzibiliteta mladih ispitanika, a možda i cijeloga društva, što je ovdje tek sporadično eksplicirano. Međutim, držimo da rezultati istraživanja kao takvi neposredno ukazuju na bioetičku senzibilnost, a posredno i na stanje svijesti i sustav vrijednosti mladih.

U Hrvatskoj, uz već postojeći nedostatak socioloških aspekata bioetičkih pitanja, javlja se i pomanjkanje interesa relevantnih čimbenika, ponajprije odgojno-obrazovnog sustava. Samokritički rečeno, unatoč nekim ograničenjima (uzorka i “instrumenta”) vjerujemo da je istraživanje dodalo mali kamenčić znanja u našem bioekološkom prostoru jer na drugi način otvara pitanje osobne i društvene osjetljivosti na život, a posredno i pitanja sustava vrijednosti koji utječu na percepciju živoga svijeta.

Dodali bismo još jednu opasku. Odnos prema životu može se empirijski istraživati i kao odnos ispitanika prema nekim specifičnim relacijama kao što su, naprimjer, ovdje analizirane. Za svaku od tvrdnji može se izraditi instrument od seta čestica koji bi bolje pokazao odnos prema “pravima” životinjskih vrsta na život. Dakako, ovdje se radilo o percepciji (mišljenju) ispitanika, a ne o analizi konkretne životne prakse.

Literatura

1. Altner, G. (1991). *Leben in der Hand des Menschen. Die Brisanz des bioethischen Fortschritts*. Darmstadt: Primus Verlag.
2. Armstrong, A. J.; Botzler, R. G. (1993). *Environmental Ethic. Divergence and Convergence*. New York at al.: McGraw-Hill, Inc.
3. Birnbacher, D.; Hrsg. (1980). *Ökologie und Ethik*. Stuttgart: Reclam.
4. Campiche, R. J. (2004). *Die zwei Gesichter der Religion. Faszination und Entzauberung*. Zürich: Theologischer Verlag (TVZ).
5. Catton, W. R. Jr.; Dunlap, R. E. (1978). Environmental Sociology: A New Paradigm. *American Sociologist*, 13:41–49.
6. Cifrić, I. (2005). Antropocentrična i biocentrična odgovornost za život. *Socijalna ekologija*, 14 (3):195–216.
7. Cifrić, I. (2005a). Odgovornost za život u kontekstu bioetičkih pitanja. *Socijalna ekologija*, 14 (4):295–326.
8. Cifrić, I. (2006). Odnos prema životu. Kontekst biocentrične orijentacije. *Socijalna ekologija*, 15 (1–2):43–79.
9. Cifrić, I. (2006a). Bioetička ekumena. Potreba za orijentacijskim znanjem. *Socijalna ekologija*, 15 (4):283–310.
10. Desjardins, J. H. (1993). *Environmental Ethics. An Introduction to Environmental Philosophy*. Belmont (Cal.): Wadsworth Publishing Company.
11. Devall, B.; Session, G. (1985). *Deep Ecology*. Layton (Utah): Gibbs M. Smith, Inc.
12. Dunlap, R. E.; Catton, W. Jr. (1994). Struggling with Human Exceptionalism: The Rise, Decline and Revitalization of Environmental Sociology. *The American Sociologist* (Spring): 5–30.
13. Eser, U. (1999). *Der Naturschutz und das Fremde. Ökologische und normative Grundlagen der Umweltethik*. Frankfurt; New York: Campus.
14. Fischer-Kowalski, M. et al. (1997). *Gesellschaftlicher Stoffwechsel und Kolonisierung von Natur. Ein Versuch in Sozialer Ökologie*. Amsterdam: G+B Verlag Fakultas.
15. Katz, E.; Light, A.; Rothenberg, D. (2000). *Beneath the Surface. Critical Essays in the Philosophy of Deep Ecology*. Cambridge (Mass); London: MIT Press.
16. Kösters, W. (1993). *Ökologische Zivilisierung. Verhalten in der Umweltkrise*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
17. Kufrin, K. (2002). Skala nove ekološke paradigme – još jedna provjera i pokušaj revizije. *Socijalna ekologija*, 11 (4):277–296.
18. Luckmann, T. (1967). *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. New York: Macmillan.
19. Matulić, T. (2006). Ideja antropocentrizma u ozračju biocentričke paradigme. *Socijalna ekologija*, 15 (1–2):23–41.
20. Marietta, Don E. (1995). *For People and The Planet. Holism and Humanism in Environmental Ethics*. Philadelphia: Temple University Press.
21. Meyer-Abich, K. M. (1984). *Wege zum Frieden mit der Natur. Praktische Natursphilosophie für die Umweltpolitik*. München; Wien: Carl Hanser.
22. Meyer-Abich, K. M. (1992). Samovrijednost prirodnog suvijeta i zajednica prava prirode. *Socijalna ekologija*, 1 (3):335–345.
23. Midgley, M. (1984). *Animals and Why They Matter*. Athens: University of Georgia Press.
24. Naess, A. (1989). *Ecology, Community and Lifestyle*. Cambridge: Cambridge University Press.
25. Nash, R. F. (1989). *The Rights of Nature. A History of Environmental Ethics*. London: The University of Wisconsin Press.

26. Nikodem, K. (2005). Genetički inženjering i nova duhovnost. Smisao života i smrti u poslijeljudskom kontekstu. *Socijalna ekologija*, 14 (3):171–193.
27. Regan, T. (1983). *The case for Animal Rights*. Berkeley: University of California Press.
28. Rifkin, J. (2005). *Doba pristupa*. Zagreb: Alt F4.
29. Schweitzer, A. (1997). *Ehrfurcht vor dem Leben*. München: Beck.
30. Singer, P. (1998). *Oslobođenje životinja*. Zagreb: Ibis grafika.
31. Strizalkowski, L.; Hofman A. (1896). *Štitite životinje*. Zagreb: Društvo sv. Jeronima.
32. Taylor, P. W. (1986). *Respect for Nature. A Theory of Environmental Ethics*. New Jersey: Princeton University Press.
33. Visković, N. (1996). *Životinja i čovjek*. Split: Književni krug.

Ivan Cifrić

Department of Sociology, Faculty of Philosophy in Zagreb, Zagreb, Croatia
e-mail: icifric@ffzg

Animal species' right to life

Abstract

The article presents results of the empirical research into animal species' right to life which was carried out in 2005, on the sample of students at five faculties at the University of Zagreb (N=492). Techniques of univariate, bivariate and multivariate statistics were used in the interpretation (component analysis by GK criterion). Respondents were asked to give their opinion about three concepts: biological egalitarianism – equal rights for all living beings, anthropological exemption – human kind has bigger rights than animals and Darwinian concept – species' rights gained in the fight for living space. The analysis showed that none of the views was greatly predominant: 58.1% of respondents accepted equal rights for human kind and animal species, 32.5% considered human rights superior to animals' and 20.6% chose Darwinian theory. Correlation analyses have shown a connection between those views and the results of survey about "responsibility for life", "biocentrism", "socioecological orientation" and "religious beliefs".

Biological egalitarianism (equal rights for all living beings) is largely accepted by respondents who favour man's "responsibility for all life", "respect for life", "ecocentrism" and "cosmic irreligion", the left-oriented, students of science, mechanical engineering and the Faculty of Philosophy. Anthropological exemption (man's rights are bigger) is embraced by respondents close to "anthropocentrism" and "Christian beliefs", male respondents, the right-oriented and students of Catholic Theological Faculty. Darwinian theory (species' rights gained in the fight for living space) is mostly acceptable to respondents who are inclined to the ideas of man's "responsibility for mankind only" and "anthropocentrism" and examinees from the Faculty of Medicine, Philosophy and Mechanical engineering.

Key words: biocentrism, responsibility for life, animal species' right to life, socioecological orientation, beliefs

Received on: May 2007

Accepted on: June 2007